

Robert KŁACZYŃSKI

Uniwersytet Pedagogiczny w Krakowie

ROSYJSKO – CHIŃSKA RYWALIZACJA O SUROWCE ENERGETYCZNE ZACHODNIEGO TURKIESTANU

Abstrakt:

Artykuł przedstawia najważniejsze problemy związane z produkcją, przesyłem gazu ziemnego oraz ropy naftowej w państwach Zachodniego Turkiestanu, czyli byłej radzieckiej Azji Środkowej, obejmującej Kazachstan, Uzbekistan, Turkmenię, Tadżykistan oraz Kirgizję. Kraje te, ze względu na obecność wielkich złóż surowców, znalazły się w kręgu zainteresowań rosyjskich firm energetycznych, koncernów zachodnich oraz zmagającej się z deficytem gazu ziemnego i ropy naftowej ChRL. Z czasem to właśnie „Państwo Środką” okazało się najbardziej zdeterminowanym graczem, skutecznie starającym się o dostęp do surowców energetycznych Turkiestanu. Autor artykułu analizuje możliwości rosyjsko – chińskiej współpracy w zagospodarowaniu tych złóż. Ta rosyjsko – chińska rywalizacja ma również istotne znaczenie dla europejskiego rynku paliw. Perspektywa realizacji projektów przesyłu turkmeńskiego gazu ziemnego i kazachskiej ropy do Europy oddala się, co umacnia pozycję Federacji Rosyjskiej w europejskim sektorze energetycznym.

Słowa kluczowe: gaz ziemny, ropa naftowa, rynek paliw, ChRL, Federacja Rosyjska, Zachodni Turkiestan.

Ostatnia dekada XX wieku wyznaczyła nowe kierunki w polityce, gospodarce, oraz w dziedzinie bezpieczeństwa. Zmiany te dotyczą także pozornie odległych od geopolitycznego centrum państw Zachodniego Turkiestanu, czyli postradzieckiej Azji Środkowej. Procesy globalizacyjne na tyle bowiem skracają odległość w sferze relacji politycznych, gospodarczych czy nawet społecznych, iż obecnie trudno jest mówić o państwach peryferyjnych. Położenie geograficzne Turkiestanu wymusza jednak ścisłą współpracę z Federacją Rosyjską oraz Chinami. W pierwszym przypadku jest to uwarunkowane spuścizną postradziecką w postaci wspólnych więzi ekonomicznych, politycznych oraz społecznych. Państwa Turkiestanu zmuszone są uwzględniać realia wynikające z rosyjskiej strategii energetycznej, której celem jest odbudowa mocarstwowej pozycji Federacji Rosyjskiej zarówno na obszarze

Kłaczyński, R., Rosyjsko – chińska rywalizacja o surowce energetyczne Zachodniego Turkiestanu, Przegląd Geopolityczny, 20, 2017, s. 74-85.

byłego ZSRR jak również w ujęciu globalnym [Szulc, 2010, s. 408-421].¹ Z trudem przychodzi bowiem krajom Turkiestanu prowadzenie polityki zagranicznej niezależnej od wielkich mocarstw, której częścią jest strategia energetyczna [Cooley, 2012, s. 36]. W odniesieniu do relacji z Chinami jest to warunkowane koniecznością uwzględnienia rosnącego znaczenia ChRL na arenie międzynarodowej. Od 1978 roku trwa nieprzerwany wzrost chińskiej gospodarki, co przekłada się na zwiększenie zapotrzebowania na surowce energetyczne niezbędne dla prawidłowego funkcjonowania systemu ekonomicznego państwa. Będące w dyspozycji władz chińskich złoża węgłowodorów nie zapewniają suwerenności energetycznej, co wymusza konieczność importu. Naturalnym kierunkiem importu są państwa Turkiestanu oraz Federacja Rosyjska [Mickiewicz, 2011, s. 170-180]. Ta ostatnia pozostaje jednak od wielu lat strategicznym eksporterem ropy naftowej oraz gazu ziemnego na rynek europejski. Współpraca ta przynosi obopólne korzyści ekonomiczne. Dopóki będzie się ona kalkulować ekonomicznie trudno sobie wyobrazić nagle jest zaprzestanie [Kaczmarski, 2010, s. 54-83]. Stąd też pole manewru władz chińskich w zakresie pozyskiwania surowców energetycznych pozostaje od lat mocno ograniczone. Negatywnie wpływa to na ocenę bezpieczeństwa energetycznego państwa. Przekłada się również na kreślone przez ekspertów międzynarodowych stosunków gospodarczych związane z tym pesymistyczne prognozy rozwoju ekonomicznego kraju mówiące o wyraźnym osłabieniu tempa wzrostu chińskiego PKB. W ostatnich latach można jednak dostrzec zmiany w chińskiej strategii energetycznej jak również w podejściu czołowych państw eksporterów surowców energetycznych do możliwości przesyłu gazu ziemnego oraz ropy naftowej na rynek chiński. Utrzymujący się relatywnie wysoki wzrost chińskiej gospodarki umożliwia nabywanie surowców energetycznych po zbliżonych do europejskich cenach. W dodatku strona chińska skłonna jest, w znacznie większym zakresie niż ma to miejsce w przypadku państw „obszaru euroatlantyckiego”, do udzielania kredytów jak również inwestowania w gospodarkę współpracujących z Chinami państw. Nie bez znaczenia dla strony chińskiej w przypadku dostaw z państw Turkiestanu jest ich względne bezpieczeństwo: „Polityczna niestabilność w krajach posiadających surowce energetyczne, manipulowanie cenami dostaw, ataki na infrastrukturę wydobywczą i transportową, konkurencja, jak też wypadki i katastrofy naturalne to realne i duże zagrożenie dla Państwa Środka” [Yadav, 2008, s. 3]. Jeszcze do niedawna azjatycki rynek paliw pozostawał rynkiem o drugorzędnym znaczeniu dla eksportu rosyjskich surowców energetycznych. Ochłodzenie relacji na linii Federacja Rosyjska – państwa „obszaru euroatlantyckiego”, wywołane konfliktem rosyjsko – ukraińskim, wymusiły na władzach rosyjskich podjęcie bardziej intensywnych niż do tej pory działań na

---

¹ *Энергетическая стратегия Российской Федерации на период до 2030 года*, <http://minenergo.gov.ru/node/1026> (22.01.17)

Kłaczyński, R., Rosyjsko – chińska rywalizacja o surowce energetyczne Zachodniego Turkiestanu, Przegląd Geopolityczny, 20, 2017, s. 74-85.

rzecz dywersyfikacji kierunku przesyłu surowców energetycznych. Stąd też decyzja kierownictwa rosyjskiego o intensyfikacji prac nad realizacją projektów nowych linii przesyłowych gazu ziemnego oraz ropy naftowej na kierunku azjatyckim w tym również do ChRL (Śliwa, Drażkiewicz 2011, s. 41-42). Chcąc jednak utrzymać silną, quasi monopolistyczną pozycję na europejskim rynku paliw w nowej, wygenerowanej po upadku ZSRR rzeczywistości politycznej, strona rosyjska podjęła szereg działań mających na celu zablokowanie realizacji projektów dostaw ropy naftowej i gazu ziemnego z basenu Morza Kaspijskiego do Europy [Arcipowska, 2010, s. 79-90]. Stąd też nie może wzbudzać zdziwienia brak podejmowanych przez stronę rosyjską działań mających na celu zastopowanie lub przynajmniej wyhamowanie przesyłu surowców energetycznych z państw Turkiestanu na rynek chiński. Starania państw UE o budowę nowych tras przesyłowych surowców energetycznych z Azji zostały przez to zablokowane. Nie oznacza to jednak, iż między ChRL a Federacją Rosyjską nie brak elementów rywalizacji o dostęp do surowców energetycznych oraz zagwarantowanie sobie roli strategicznego partnera państw Turkiestanu. W relacjach dwustronnych na linii Moskwa - Pekin przeważa jednak chłodny pragmatyzm.²

Złoża węglowodorów Zachodniego Turkiestanu

Największymi mocami produkcyjnymi w zakresie gazu ziemnego oraz ropy naftowej dysponują Kazachstan oraz Turkmenia. Poważnymi zasobami gazu ziemnego dysponuje również Uzbekistan. Turkmeńskie zasoby gazu ziemnego szacuje się obecnie na 30 bln m³ surowca co stanowi blisko 20% zasobów globalnych. Samo tylko złoże Galkynysz (d. Południowy Jolotan) zawiera ponad 21 bln m³ surowca. Znajduje się ono w basenie Amu Darii na pd.-wsch. od Aszchabadu w okręgu Merv (Mary) i zajmuje 3 tys. km². W niewielkiej odległości położone są mniejsze złoże Jaszlar (5 bln m³) i Dauletabad. Turkmenia z wyżej wymienionych złóż wydobywa przeszło 60 mld m³ gazu (prawie 2% produkcji światowej). Nieco skromniejsze są zasoby ropy naftowej, których wielkość oblicza się na przeszło 20 mld ton co przekłada się na około 10% globalnych zasobów. Ponad połowa z nich przypada na złoże podmorskie znajdujące się na zachód od portu Czeleken. Eksploatacja prowadzona jest dotychczas ze złóż lądowych, które tworzą pasmo od Czeleken do okolic Nebitdag, a następnie na południe do Kizyl Atrek przy granicy z Iranem. W Turkmenii wydobywa się ponad 11 mln ton ropy naftowej (0,3% wydobycia światowego), co świadczy o znikomym stopniu wykorzystania istniejącego potencjału. Jeszcze większymi możliwościami w tym zakresie dysponuje Kazachstan, który posiada siedem wielkich pól naftowo-gazowych,

---

² T. Knuf, *Russlands Deal mit China: Ein politisches Gas Geschäft*, www.namburger-tageblatt.de/nachrichten/wirtschaft/russland_deal_mit_china_ein_politisches_gas_geschaft.html (11.12.16)

Kłaczyński, R., Rosyjsko – chińska rywalizacja o surowce energetyczne Zachodniego Turkiestanu, Przegląd Geopolityczny, 20, 2017, s. 74-85.

porównywalnych pod względem zasobów do złóż Zatoki Perskiej. Wszystkie te złoża zlokalizowane są w zachodniej części kraju, co wydaje się korzystne z punktu widzenia możliwości eksportu na rynek europejski. Złoże Karaczaganak znajduje się w zakolu rzeki Ural, w pobliżu miasta Aksaj (niektórzy geografowie zaliczają nawet tę część Kazachstanu do Europy). Drugi okręg wydobywczy znajduje się 300 km dalej na wschód, koło miasta Aktobe na obszarze Mugodżarów (południowe przedłużenie Uralu). Najważniejsze obecnie złożo to Tengiz z pobliżu ujścia rzeki Embry do Morza Kaspijskiego. Pozostałe dwa złoża lądowe to Uzeń i Mangistau na półwyspie Mangyszłak. Połowę kazachskich zasobów ropy zawierają eksploatowane już złoża znajdujące się na szelfie Morza Kaspijskiego: Kashagan i Kurmangazy. Wydobywanie ropy w Kazachstanie przekracza 80 mln ton, co stanowi około 2% produkcji światowej. W porównaniu do zasobów jest to wielkość znikoma. Ze złóż Mangyszłaku, Tengiz i Karaczaganak pozyskuje się ponadto ponad 40 mld m³ gazu ziemnego, co stanowi 1,3% wydobywania światowego. Ważnym producentem gazu jest także Uzbekistan, który produkuje ponad 50 mld m³ tego surowca, głównie ze złóż Gazli na pn.-zach. od Buchar (prow. Chorezm), oraz Shurtan na Stepie Karszyńskim (Wilczyński 2015). Wydobywanie w Tadżykistanie i Kirgizji obecnie nie ma większego znaczenia gospodarczego. Niezwykle trudno jest też oszacować zasobność złóż tadżyckich i kirgiskich. Wstępne szacunki tadżyckich władz mówią o blisko 3 bln m³ gazu ziemnego oraz 12 mln baryłek ropy (Jarosiewicz 2016). Jeszcze mniej wiadomo o zasobach kirgiskich. Na razie jednak ich znaczenie można określić jako lokalne, chociaż w przyszłości mogą one posłużyć do zmniejszenia deficytu na kirgiskim rynku paliw. W prace poszukiwawcze zaangażowany jest rosyjski „Gazprom” [Kłaczyński, 2010, s. 90].³ O ile surowce kazachskie trafiają w ogromnej większości do rosyjskiej sieci rurociągowej, to Turkmenia, dzięki budowie gazociągu do Chin (1830 km), który pozwala przesyłać do tego kraju 55 mld m³ gazu i uniezależnić się od odbiorcy rosyjskiego. Do 2018 roku ma zostać ukończony nowy gazociąg z pól turkmeńskich do Indii. Przesył gazu turkmeńskiego na zachód jest utrudniony ze względu na morski spór graniczny Turkmenii z Azerbejdżanem.

Mimo, iż moce produkcyjne państw Turkiestanu zwiększają się, trudno będzie zrealizować im scenariusz równoczesnego zaopatrywania w surowce energetyczne państw UE oraz ChRL. Wydaje się, iż w dającej się przewidzieć perspektywie surowce z tego regionu trafiać będą na rynek chiński, którego zapotrzebowanie na surowce będzie sukcesywnie rosnąć, ewentualnie zasilać będą systemy energetyczne innych państw azjatyckich w tym Iranu. Ten ostatni, w wyniku zniesienia nałożonych nań sankcji, może się stać w przyszłości kluczowym dostawcą gazu ziemnego na rynek europejski. Obecnie jednak

---

³ A. Giza, *Interesy gospodarcze Rosji w regionie Azji Centralnej*, <https://azjacentralna.wordpress.com/2015/01/11/interesy-gospodarcze-rosji-w-regionie-azji-centralnej/> (22.01.17)

zmaga się z niedoborami gazu ziemnego w północnych regionach, graniczących z Turkmenią, co wynika z braku odpowiedniej sieci dystrybucji. Władzom irańskim łatwiej więc jest importować surowiec z Turkmenii niż budować nowe instalacje przesyłowe z odległych części państwa. O tak definiowanej strategii energetycznej decyduje kalkulacja ekonomiczna.⁴

Strategia energetyczna Federacji Rosyjskiej

W ostatniej dekadzie XX wieku strategia energetyczna Federacji Rosyjskiej wobec państw Turkiestanu opierała się na wykorzystaniu potencjału energetycznego tych krajów w celu pośredniczenia w sprzedaży surowców energetycznych na rynek europejski [Gryz 2010, s. 107]. Rosjanie kupowali turkmeński, uzbecki oraz kazachski gaz ziemny po relatywnie niskich cenach odsprzedając go następnie krajom europejskim. Poradzieckie państwa Turkiestanu nie dysponowały bowiem alternatywnymi szlakami przesyłu surowców energetycznych wobec istniejących rosyjskich linii przesyłowych, stąd też musiały realizować swoje strategie energetyczne uwzględniając czynnik rosyjski [Kardaś, 2006, s. 140]. W związku ze zmniejszaniem się tempa wzrostu zapotrzebowania na surowce energetyczne ze strony krajów UE oraz wzrostem własnej produkcji, Rosjanie ograniczyli ilość surowca nabywanego od kontrahentów. Głównym strategicznym celem rosyjskiej polityki energetycznej wobec państw Turkiestanu stało się niedopuszczenie do realizacji europejskiej strategii energetycznej, polegającej na pozyskaniu surowców energetycznych Kazachstanu, Turkmenii oraz Uzbekistanu, a następnie ich transportu nowymi liniami przesyłowymi na europejski rynek paliw gruzińskim korytarzem transportowym. Ograniczyłoby to pole manewru Federacji Rosyjskiej, a quasi-monopolistyczna pozycja „Gazpromu” w Europie uległaby wyraźnemu osłabieniu. Stąd też wybór ChRL jako strategicznego odbiorcy gazu ziemnego oraz ropy naftowej z państw Turkiestanu spotkał się z cichą akceptacją ze strony władz rosyjskich. Pomimo to Rosjanie starają się utrzymać na wysokim poziomie swoją aktywność na azjatyckim rynku energetycznym. Swoją uwagę koncentrują na złożach gazu ziemnego oraz ropy naftowej, chcąc uczestniczyć w ich zagospodarowaniu. Usiłują przejmować aktywa przedsiębiorstw zajmujących się produkcją oraz obrotem gazem ziemnym oraz ropą naftową. W ten sposób dążą do przejęcia kontroli nad najważniejszą częścią rynku energetycznego, obejmującą źródła surowców energetycznych. Przykładem tego są wspólne rosyjsko – kazachskie projekty energetyczne. Wśród nich na uwagę zasługuje przesył ropy naftowej rosyjską siecią ropociągów Uzen - Atyrau – Samara, wykorzystanie rosyjskich portów kaspijskich do rozładunku a następnie przesyłu ropy, czy też wykorzystanie w tym samym celu połączeń kolejowych.

---

⁴ Po modernizacji gazociąg łączący Turkmenistan z Iranem osiągnął moce przesyłowe rzędu 20 mld m³ surowca rocznie. *Turkmenistan otwiera gazociąg do Iranu*, http://gazownictwo.wnp.pl/turkmenistan-otwiera-gazociag-do-iranu,98247_1_0_0.html (22.01.17)

Kłaczyński, R., Rosyjsko – chińska rywalizacja o surowce energetyczne Zachodniego Turkiestanu, Przegląd Geopolityczny, 20, 2017, s. 74-85.

Blisko 80% eksportu kazachskiej ropy naftowej dokonuje się poprzez terytorium Federacji Rosyjskiej. Rosjanie inwestują również w poszukiwanie oraz produkcję gazu ziemnego a także ropy naftowej w Kazachstanie.⁵ Posiadają oni także udziały w turkmeńskich spółkach czy też projektach obejmujących produkcję, przesył oraz sprzedaż gazu ziemnego. Nadal importują z Turkmenii blisko 4 mld m³ gazu rocznie.⁶ Znacznie bardziej intensywniej rozwija się jednak rosyjsko – uzbecka współpraca energetyczna. Rosjanie rozpoczęli inwestycje w uzbecki sektor energetyczny obejmujące poszukiwania, eksploatację oraz dystrybucję gazu ziemnego oraz ropy naftowej. Wartość inwestycji szacowana jest na blisko 2 mld USD. Strategicznymi inwestorami są rosyjskie firmy „Łukoil” oraz „Gazprom”.⁷ Istotne znaczenie może mieć również rozwój współpracy w ramach tadżyckiego oraz kirgiskiego sektora ropy naftowej i gazu ziemnego zwłaszcza, iż w ostatnich latach w krajach tych odkryto pewne ilości surowców energetycznych umożliwiające ich eksploatację a następnie sprzedaż. W maju 2013 roku Kirgizi sprzedali „Gazpromowi” swój narodowy operator energetyczny „Kyrgyzgaz”. W wyniku zawartego w 2003 roku porozumienia „Gazprom” uzyskał koncesję na poszukiwanie złóż gazu ziemnego oraz ropy naftowej na obszarze Tadżykistanu. Obejmuje ona złoża naftowo – gazowe Sargazon, Rengan, Sarikamisz, Zapadnyj Szohambary. Od 2010 roku w Tadżykistanie działa rosyjska spółka „Gazpromnieft”, która dysponuje siecią dystrybucji paliw.⁸

Strategia energetyczna ChRL

Mimo pewnego spowolnienia chińska gospodarka rośnie w tempie 6% PKB rocznie co przekłada się na wzrost zapotrzebowania na surowce energetyczne. ChRL dysponuje co prawda własnymi zasobami ropy naftowej i gazu ziemnego są one jednak nie wystarczające na pokrycie zapotrzebowania. Chiny dysponują rezerwami ropy naftowej na poziomie 2,4 mld ton co stanowi blisko 1% globalnych zasobów surowca. Rezerwy gazu ziemnego są obliczane na 3,1 bln m³ co przekłada się na 1,5% światowych zasobów. Jeszcze w latach 90 XX wieku produkcja ropy naftowej w pełni zaspokajała potrzeby gospodarcze chińskiego państwa, obecnie konsumpcja zwiększyła się w stosunku do ostatniej dekady XX wieku o ponad 200%, co zmusiło władze

---

⁵ Sektor energetyczny Republiki Kazachstanu, <https://kazakhstan.trade.gov.pl/.../146181,sektor-energetyczny-republiki-kazachstanu> (22.01.17)

⁶ P. Malinowski, *Turkmenistan: rozgrywka o gaz między Zachodem, Rosją a Chinami*, <http://www.rp.pl/artykul/1189553-Turkmenistan---rozgrywka-o-gaz-miedzy-Zachodem--Rosja-i-Chinami.html#ap-1> (22.01.17)

⁷ Rola Federacji Rosyjskiej w polityce Uzbekistanu, <http://www.psz.pl/117-polityka/rola-federacji-rosyjskiej-w-polityce-uzbekistanu> (22.01.17)

⁸ *Republika Tadżykistanu dobry partner gospodarczy?*, <http://archiwum.gf24.pl/republika-tadykistanu-dobry-partner-gospodarczy/> (22.01.17); W. Górecki, *Coraz dalej od Moskwy. Rosja wobec Azji Centralnej*, Prace OSW, Warszawa, nr 48, marzec 2014, s. 30 – 31; 43.

Kłaczyński, R., Rosyjsko – chińska rywalizacja o surowce energetyczne Zachodniego Turkiestanu, Przegląd Geopolityczny, 20, 2017, s. 74-85.

chińskie do poszukiwania zewnętrznych źródeł zaopatrzenia. Obecnie ChRL sprowadza ponad 300 mln ton ropy naftowej [Gacek, 2013, s. 39]. Trudno również ocenić perspektywę wydobycia gazu ze złóż łupkowych, których zasoby ocenia się na 21 bln m³. Według władz chińskich w 2020 roku produkcja gazu łupkowego wyniesie 23 mld m³, podczas gdy wcześniejsze prognozy mówiły o 80 mld m³ [Gacek, 2013, s. 61]. Jeszcze w latach 70 XX wieku podstawowym nośnikiem energii w chińskiej gospodarce był węgiel kamienny. Władze chińskie zaczęły odchodzić od kosztownego źródła energii jakim jest węgiel i już w 2009 roku jego udział w bilansie energetycznym spadł z 90 do 70%. [Gacek, 2013, s. 37]. Obecnie wynosi on już niewiele ponad 50%. Należy zakładać dalszy, systematyczny spadek jego znaczenia na rzecz wykorzystania innych surowców energetycznych w tym gazu ziemnego oraz ropy naftowej. Trudno się jednak spodziewać aby w dającej się przewidzieć przyszłości Chińczycy całkowicie zrezygnowali z węgla na rzecz innych surowców energetycznych [Gacek 1b, 2012, s. 21 – 84].

Jeszcze do niedawna ChRL sprowadzała ropę naftową głównie z Bliskiego Wschodu (40%) oraz Afryki (14%). Stanowiło to blisko 80% chińskiego importu zmuszając władze chińskie do transportu ropy naftowej drogą morską co wpływało na koszty. Obecnie władze chińskie starają się dywersyfikować kierunki dostaw. Stąd też decyzja o rozwoju szerszej współpracy z partnerem rosyjskim jak również o głębszym zaangażowaniu się w rozwój azjatyckiego rynku paliw [Gacek, 2013, s. 41]. W związku ze zwiększonym zainteresowaniem regionem Zachodniego Turkiestanu władze chińskie intensyfikują kontakty w sferze bezpieczeństwa. Nie może więc wzbudzać zdziwienia nawiązanie ściślejszej niż dotąd współpracy ze stroną rosyjską, państwem odgrywającym kluczową rolę w stabilizacji sytuacji w regionie. Bez stabilnych dostaw ropy naftowej i gazu ziemnego trudno mówić o prawidłowym rozwoju gospodarczym. Rosyjsko – chińskiej współpracy w ramach sektora energetycznego sprzyjają również podobieństwa w systemie zarządzania państwem, gospodarką. W stosunku do Chin, Rosji i większości państw Eurazji trudno mówić o demokratycznym porządku prawnym. Brak punktów spornych, poważnych różnic politycznych sprzyja realizacji celów gospodarczych. Chińscy przedsiębiorcy dobrze sobie radzą w postradzieckim otoczeniu społeczno – gospodarczym, bowiem sami do pewnego stopnia zmagają się z komunistycznym dziedzictwem zarówno w sferze relacji społecznych, jak również gospodarczych. W 2016 roku uruchomiono ostatnią, trzecią nitkę gazociągu łączącego Turkiestan z ChRL. Według danych z 2015 roku gazociągiem tym zostało przetransportowane blisko 31 mld m³ surowca. Pochodził on z Turkmenii, Kazachstanu oraz Uzbekistanu.⁹ Według prognoz ekspertów rynku paliw do 2020 roku zapotrzebowanie na gaz ziemny ze strony

---

⁹ *Gazociąg Azja Centralna – Chiny*, <https://uzbekistan.trade.gov.pl/pl/.../179861,gazociag-azja-centralna-chiny-.html.pdf> (23.01.17).

Kłaczyński, R., Rosyjsko – chińska rywalizacja o surowce energetyczne Zachodniego Turkiestanu, Przegląd Geopolityczny, 20, 2017, s. 74-85.

ChRL wobec państw Turkiestanu wzrośnie do poziomu 50 mld m³ surowca rocznie.¹⁰ Chińczycy uczestniczą w modernizacji sektorów energetycznych państw Turkiestanu, czego przykładem szereg zawartych umów gospodarczych z Uzbekistanem.¹¹ Obecnie w Kazachstanie działają 22 spółki energetyczne z kapitałem chińskim z czego 10 to firmy o większościowym kapitale chińskim. Chińskie spółki operujące w Kazachstanie zdominowały sektor usług wiertniczych. ChRL ma blisko 40% udział w produkcji ropy naftowej w tym kraju.¹² Pewne nadzieje Turkiestan wiąże również z chińskim projektem nowego „Jedwabnego Szlaku”. W przypadku jego powstania tamtejsze firmy energetyczne mogłyby skorzystać z udogodnień w transporcie surowców energetycznych.¹³

Relacje rosyjsko-chińskie

Intensyfikacja działań ze strony ChRL na azjatyckim rynku surowców energetycznych wzbudza obawy ze strony władz rosyjskich. Stając się strategicznym odbiorcą gazu ziemnego oraz ropy naftowej ChRL uzyskuje możliwość większego niż dotąd wpływu na procesy polityczne, gospodarcze mające miejsce w państwach postradzieckich. Umożliwia to realizację szeregu inicjatyw ekonomicznych wiążących na trwałe te państwa z Chinami. W przyszłości może to doprowadzić do sytuacji, w której to ChRL odgrywać będzie kluczową rolę w regionie zamiast dominującej obecnie Federacji Rosyjskiej. Rosjanie zgodzili się na wejście chińskiego kapitału do Turkiestanu, blokując możliwość realizacji projektów energetycznych przesyłu tamtejszego gazu ziemnego oraz ropy naftowej na rynek europejski. Pozbawiłoby to Rosjan części zysków, niwelując polityczne oraz ekonomiczne znaczenie Rosji jako strategicznego dostawcy surowców energetycznych dla Europy. Warto przy tym zaznaczyć, iż Federacja Rosyjska jest również istotnym eksporterem gazu ziemnego oraz ropy naftowej na rynek chiński. W 2015 roku Rosja stała się drugim po Arabii Saudyjskiej eksporterem ropy naftowej. Obecnie Chiny sprowadzają z Federacji Rosyjskiej blisko 42 mln ton ropy naftowej rocznie (Kaczmarek, Kardaś 2016). W ostatnich latach uruchomiono dostawy ropy naftowej nową instalacją przesyłową WSTO. Po przeprowadzonej na początku drugiej dekady XX wieku modernizacji ropociągu jego moce przesyłowe ulegną zwiększeniu do 80 mln ton rocznie. Obecnie Rosjanie są zdolni do przesyłania

---

¹⁰ Ł. Gacek, *Strategia energetyczna Chin wobec Azji Centralnej*, <http://www.pan-ol.lublin.pl/wydawnictwa/TPol9/Gacek.pdf> (23.01.17).

¹¹ *Uzbekistan decyduje się na zacieśnienie współpracy z Chinami*, Analizy OSW, Warszawa 11.05.11.

¹² A. Osavolyik, *Kazachstan: zmiana kluczowych graczy w sektorze wydobywania ropy naftowej*, <http://odfoundation.eu/a/1013,kazachstan-zmiana-kluczowych-graczy-w-sektorze-wydobywania-ropy-naftowej> (23.01.17)

¹³ *Chiny i Kazachstan podpisały umowy warte 2 mld USD*, <https://www.pb.pl/chiny-i-kazachstan-podpisały-umowy-warte-2-mld-usd-830045> (23.01.17)

Kłaczyński, R., Rosyjsko – chińska rywalizacja o surowce energetyczne Zachodniego Turkiestanu, Przegląd Geopolityczny, 20, 2017, s. 74-85.

blisko 40 mln ton surowca rocznie, z czego blisko 20 mln do ChRL. Pozostała część trafia na rynek amerykański oraz japoński, mniejsze ilości do Korei Południowej, Singapuru, Filipin, Malezji, Tajlandii.¹⁴ W dalszym ciągu realizowane są dostawy ropy i paliw gotowych kolejną. Rosyjskie władze zobowiązały się ponadto w ciągu 30 lat dostarczać po blisko 38 mld m³ gazu ziemnego rocznie. Łącznie Rosjanie zobligowali się przesłać stronie chińskiej ponad 1 bln m³ surowca. Wartość kontraktu to blisko 450 mld USD.¹⁵ Istotnym elementem rosyjsko – chińskiej współpracy w sektorze energetycznym jest pomoc finansowa świadczona rosyjskim konsorcjom energetycznym ze strony chińskich banków, które kredytuują prowadzone przez Rosjan inwestycje w sferze energetycznej (Gradziuk 2014). Pole dla rosyjsko – chińskiej współpracy w ramach sektora energetycznego jest więc szerokie poczynając od wspólnej eksploatacji złóż, dostaw surowców energetycznych, na rafinacji ropy naftowej kończąc. Dopóki ChRL utrzymywać będzie tempo wzrostu gospodarczego przekraczające 5%, rynek chiński będzie dysponował na tyle dużymi mocami importowymi surowców energetycznych, iż będzie możliwa realizacja umów o przesył gazu ziemnego i ropy naftowej zarówno z państwami Turkiestanu jak również z Federacją Rosyjską. W przypadku zmniejszenia zapotrzebowania interes ekonomiczny może wziąć górę nad interesami politycznymi, a wtedy tańszy gaz z Turkiestanu wyprze sprowadzany przez ChRL surowiec z Syberii. Analogiczna sytuacja może mieć miejsce również na rynku ropy naftowej, aczkolwiek ten ostatni jest znacznie lepiej zdywersyfikowany, przez co rządzi się w większym stopniu zasadami wolnorynkowymi. W ramach relacji z państwami Turkiestanu władze chińskie starają się koncentrować na problematyce ekonomicznej, sygnalizując brak większego zainteresowania problemami politycznymi regionu, co sprzyja neutralnej postawie Federacji Rosyjskiej wobec chińskiej ekspansji ekonomicznej. Rosjanie uważają bowiem obszar Zachodniego Turkiestanu za swoją wyłączną strefę wpływów w sferze politycznej oraz militarnej. W sferze gospodarczej są gotowi na pewne koncesje wobec państw trzecich. Po części jest to też wynikiem procesów globalizacyjnych. Solidnym fundamentem realizacji nowej, bardziej ekspansywnej strategii Chin może się okazać sektor energetyczny. W wyniku zmian, do których dochodzi w sektorze energetycznym Rosjanie tracą na rzecz ChRL pozycję monopolisty na rynku gazu ziemnego oraz ropy naftowej, pozostając jednak strategicznym partnerem państw postradzieckich w sferze bezpieczeństwa. „Państwa Środka” nie stać obecnie na przejęcie tej roli. W

---

¹⁴ E. Fisher, *Ropociąg WSTO połączył Syberię Wschodnią z Oceanem Spokojnym*, <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2013-01-09/ropociag-wsto-polaczyl-syberie-z-oceanem-spokojnym> (08.01.17)

¹⁵ Sz. Kardaś, *Gazowe partnerstwo wschodnie: kontrakt Gazpromu i CNPC na dostawy gazu do Chin*, <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/komentarze-osw/2014-06-16/gazowe-partnerstwo-wschodnie-kontrakt-gazpromu-i-cnpc-na-dostawy-gazu-do-Chin.html> (06.01.17)

Kłaczyński, R., Rosyjsko – chińska rywalizacja o surowce energetyczne Zachodniego Turkiestanu, Przegląd Geopolityczny, 20, 2017, s. 74-85.

przyszłości jednak nie można wykluczyć realizacji korzystnego dla strony chińskiej scenariusza. Dla Rosjan oznacza to poważny problem związany z wyborem drogi dalszego rozwoju. Rosnące w siłę „Państwo Środką” może się okazać z czasem znacznie większym, trudniejszym konkurentem niż państwa obszaru euroatlantyckiego (Kaczmarek 2013). Geopolityczny środek ciężkości przesuwa się wyraźnie w kierunku azjatyckim. Na razie nie widać możliwości korekty tego kursu.

Zakończenie

Chińska obecność polityczna, ekonomiczna, i w mniejszym stopniu militarna w regionie Zachodniego Turkiestanu, stanowi wyzwanie dla rosyjskiej strategii zarówno w ramach polityki zagranicznej jak również relacji w sferze sektora energetycznego. Rosjanie przedkładają jednak próby zahamowania chińskiej ekspansji ekonomicznej nad blokowanie projektów energetycznych zmierzających do przesyłu azjatyckiego gazu ziemnego i ropy naftowej na rynek europejski. Przyjęta strategia jest definiowana obawami przed utratą pozycji monopolistycznej na europejskim rynku paliw, zmniejszeniem wpływów politycznych, ekonomicznych w Europie, co dla odbudowy mocarstwowej pozycji Rosji jest strategicznie ważniejsze. Strategii tej sprzyja dotychczasowa polityka władz chińskich. Wraz ze wzrostem siły ekonomicznej Chin, będą one starały się w bardziej dynamiczny niż dotychczas sposób uczestniczyć w relacjach międzynarodowych, nie tylko jako ich obserwator ale poważna siła kreująca rzeczywistość [Kissinger, Dyplomacja, s. 909 – 913]. Wówczas Federacja Rosyjska z cennego dla ChRL partnera może się stać konkurentem w realizacji celów i zadań wynikających z rosnącej siły państwa chińskiego. Wielu ekspertów z zakresu stosunków międzynarodowych uważa, iż Federacja Rosyjska stanie się z czasem elementem chińskiej polityki o znaczeniu globalnym, nie zaś samodzielnym podmiotem zdolnym kreować tak definiowane relacje [Lubina, 2014, s. 4 – 6]. Nie jest wykluczone, iż postradzieckie państwa Azji będą ewaluować w kierunku zacieśnienia współpracy z Chinami powoli oddalając się od rosyjskiego centrum. Zwornikiem łączącym interesy rosyjskie z celami i zadaniami realizowanymi przez byłe azjatyckie republiki ZSRR pozostaje sfera bezpieczeństwa. Federacja Rosyjska pozostaje w dalszym ciągu jedynym strategicznym graczem, który może skutecznie stabilizować sytuację w regionie, wpływać również na politykę wewnętrzną państw. Trudno jednak obecnie ocenić czy tak będzie w dającej się przewidzieć przyszłości. Zmiany w globalnej sytuacji geopolitycznej zachodzą bowiem bardzo szybko, często zaprzeczając oczekiwaniom ekspertów.

Literatura

- Arcipowska, M., 2010, *Strategiczne interesy Rosji oraz Unii Europejskiej w regionie Azji Centralnej – geopolityczna rywalizacja czy partnerstwo?* [w:] A. Dudek, R. Mazur (red.), *Rosja między imperium a mocarstwem nowoczesnym*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń, s. 79 – 90.
- Coley, A., 2012, *Great Games Local Rules: The New Great Power Contest in Central Asia*, Oxford University Press, New York.
- Gacek, Ł., 2013, *Azja Centralna w polityce energetycznej Chin*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków.
- Gacek, Ł., 2012, *Bezpieczeństwo energetyczne Chin. Aktywność państwowych przedsiębiorstw na rynkach zagranicznych*, Księgarnia Akademicka, Kraków.
- Gradziuk, A., 2014, *Chińskie interesy we współpracy z Rosją*, Biuletyn PISM, Warszawa.
- Gryz, J., 2010, *Determinanty rosyjskiej polityki międzynarodowej* [w:] A. Dudek, R. Mazur (red.), *Rosja między imperium a mocarstwem nowoczesnym*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń.
- Jarosiewicz, A., 2016, *Tadżycki gaz zmieni układ sił w Azji Centralnej*, Analizy OSW, Warszawa.
- Kaczmarek, M., 2010, *Bezpieczeństwo energetyczne Unii Europejskiej*, Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne, Warszawa.
- Kaczmarek, M., 2013, *Niedźwiedź patrzy na smoka. Rosyjska debata na temat Chin*, Punkt Widzenia OSW, Warszawa.
- Kaczmarek, M., Kardaś Sz., 2016, *Naftowa przyjaźń: stan i perspektywy rosyjsko – chińskiej współpracy energetycznej*, „Komentarze OSW”, Warszawa.
- Kardaś, S., 2006, *Polityka zagraniczna Federacji Rosyjskiej wobec Turkmenistanu* [w:] E. Cziomer, M. Czajkowski (red.), *Polityka Federacji Rosyjskiej wobec państw członkowskich WNP*, Kraków.
- Kissinger, H., 2016, *Dyplomacja*, Bellona, Warszawa.
- Kłaczyński, R., 2010, *Ropa naftowa i gaz ziemny obszaru postradzieckiego. Rola i znaczenie surowców energetycznych w polityce Kremla*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Pedagogicznego im KEN, Kraków.
- Lubina, M., 2014, *Niedźwiedź w cieniu smoka*, Wydawnictwo Akademickie, Warszawa.
- Mickiewicz, P., 2010, *Zapotrzebowanie surowcowe jako determinant chińskiej polityki wobec Azji Środkowej* [w:] J. Marszałek – Kawa (red.), *Strategie w polityce azjatyckiej. Rozważania o aspiracjach i możliwościach współczesnej Azji*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń.
- Szulc, T., 2010, *Rola Gazpromu w polityce wewnętrznej i międzynarodowej za prezydentury Władimira Putina* [w:] A. Dudek, R. Mazur (red.), *Rosja między imperium a mocarstwem nowoczesnym*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń, s. 403.
- Śliwa, Z., Drażkiewicz D., 2011, *Azja Centralna a bezpieczeństwo energetyczne Chin*, „Kwartalnik Bellona”, Bellona, Warszawa, 1.

Kłaczyński, R., Rosyjsko – chińska rywalizacja o surowce energetyczne Zachodniego Turkiestanu, Przegląd Geopolityczny, 20, 2017, s. 74-85.

- Wilczyński, P. L., 2015, *Aktualne wydobywanie surowców mineralnych na świecie. Część 1: Surowce energetyczne*, Geografia w Szkole, nr 5, s. 4-11.
- Wyciszkiwicz, E., 2008, *Rosyjska polityka energetyczna w basenie Morza Kaspijskiego* [w:] E. Wyciszkiwicz (red.), *Geopolityka rurociągów. Współzależność energetyczna a stosunki między państwami na obszarze postsowieckim*, PISM, Warszawa, s. 148-151.
- Yadav, S. N., 2008, *India, China nad Africa. New Partnership in Energy Security*, New Delhi.

**Russian-Chinese competition for access to energy resources
in Western Turkestan**

The article presents the most important issues concerning the natural gas and crude oil production and transportation in the post-Soviet countries of Central Asia (Western Turkestan), that is to say in Kazakhstan, Uzbekistan, Turkmenistan, Tajikistan, and Kyrgyzstan. Since these countries have serious energy resources, they became a point of attention for Russian and Western energy sector companies and also for China. Due to the economic growth in China and growing demand for energy, this power proved to be the most influential player. The paper shows the perspectives of Russian-Chinese rivalry about energy resources as well as the possibilities of cooperation between Moscow and Beijing. This rivalry has also serious consequences for the European oil market, since natural gas and petroleum transportation projects from the Caspian Sea basin to Europe seem to drift away. This strengthens Russian position in the European energy market.

Key words: natural gas, crude oil, energy sector, China, Russian Federation, Western Turkestan.